

Anna MAJKIEWICZ
Akademia im. Jana Długosza (Częstochowa)

Conrad w serii

[rec.] Agnieszka Adamowicz-Pośpiech, *Seria w przekładzie. Polskie warianty prozy Josepha Conrada*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013, ISBN 978-83-226-2215-5, ss. 384

Twórczość prowadząca do spotkań obcych kultur niejako skazana jest na istnienie w serii przekładowej wskutek zmieniającej się kultury przyjmującej oraz wzrastającej świadomości tłumaczy. Głębszy namysł nad seryjnością przekładu literackiego proponuje Agnieszka Adamowicz-Pośpiech, poświęcając badawczą uwagę polskim wariantom prozy Conrada i ich historyczno-kulturowym uwarunkowaniom. Dogłębna analiza przekładowa dzieł jednego autora pod kątem serii przekładowej nie była do tej pory podejmowana; badania nad seryjnością zazwyczaj dotyczyły pojedynczych utworów, a przykładem są klasyczne już monografie takich autorów, jak Krzysztof Lipiński (*„Faust” als Übersetzungsvorlage*), Monika Adamczyk-Garbowska (*Polskie tłumaczenia angielskiej literatury dziecięcej. Problemy krytyki przekładu*), Edward Balcerzan (*Literatura z literatury*), czy też prace młodszych badaczy: Anny Cetery (*Smak morwy. U źródeł recepcji przekładów Szekspira w Polsce*), Magdaleny Heydel (*Obecność T.S. Eliota w literaturze polskiej*), Moniki Kaczorowskiej (*Przekład jako kontynuacja twórczości własnej...*), Marty Skwary (*„Polski Whitman”. O funkcjonowaniu poety obcego w kulturze narodowej*). Tym cenniejsze wydają się rozważania Agnieszki

Adamowicz-Pośpiech zmierzające do jednoznacznej konkluzji o zasadności takich badań.

Autorka monografii *Seria w przekładzie. Polskie warianty prozy Josepha Conrada* część teoretyczną rozpoczyna od prezentacji stanowisk polskich teoretyków przekładu (E. Balcerzan, J. Zarek, A. Legeżyńska, G. Ojcewicz) wobec zagadnienia serii przekładowej i wskazuje na ewolucję badanego pojęcia, jaka dokonała się na gruncie polskim. W ten sposób tematem czyni dwa sposoby oglądu serii przekładowej: diachroniczny oraz synchroniczny, jak również tzw. słowo wspólne serii przekładowej (A. Legeżyńska), semi-plagiat jako zapożyczenia translatorskie (G. Ojcewicz), „otwartość serii” i „serię otworzyć” (G. Ojcewicz), wreszcie kwestię „wzorcowego przekładu seryjnego” (M. Kisiel) (s. 21–32). Przechodząc do przedstawienia zachodnich sposobów oglądu serii przekładowej, uwagę swą koncentruje na postmodernistycznych koncepcjach, dla których punktem wyjścia jest podważenie binarnej opozycji oryginał–kopia i wprowadzenie „pluralizmu kopii jako zróżnicowanych powtórzeń bez prymatu źródła (oryginału)” (s. 32). Naświetlając koncepcje różnicy według G. Deleuze’a, Derridański przewrót w oglądzie translacji, czy stanowisko L. Venutiego wobec *retranslation*, wreszcie propozycję A. Bermiana znaną pod nazwą *retranslation hypothesis* (s. 32–41), autorka wprowadza czytelnika w odmienne pojmowanie przekładu oraz zjawiska serii przekładowej, by ostatecznie naświetlić różnorodność stanowisk metodologicznych pojawiających się zarówno w piśmiennictwie zachodnim, jak i polskim (s. 41–48). Badaczka ostatecznie opowiada się za metodologią tzw. systemowych teorii przekładu i w części analitycznej sama korzysta z opisowych badań nad przekładem w kształcie zaproponowanym przez Gideona Toury’ego, szkołę manipulistów i szkołę polisystemową. W ten sposób w centrum rozważań znalazły się również zjawiska pozaliterackie: kontekst kulturowy i historyczny oraz system literatury i kultury docelowej. Konsekwencją wybrania takiej optyki badań była rezygnacja z opisu ewaluacji tłumaczeń, z ich wartościowania, jak również z kwestii stopnia ekwiwalentyzacji poszczególnych przekładów względem oryginału. Niezwykle istotne jest również założenie autorki, że koncentrując się na analizie porównawczej tekstów wyjściowych i docelowych, jej celem nie było wyszukiwanie różnic w obrębie serii translatorskiej, czy też elementów „zagubionych w przekładzie”, lecz wskazanie na ograniczenia, które powodowały owe różnice, oraz na strategie translatorskie używane przez tłumaczy kolejnych wersji przekładowych, aby mogły one „funkcjonować” w odmiennej literaturze narodowej.

Naturalną konsekwencją obrania takiej perspektywy badawczej jest poświęcenie uwagi kulturowemu znaczeniu tłumaczeń utworów Josepha Conrada w Polsce. Dlatego w drugim rozdziale monografii autorka przybliży

receptę dzieł omawianego autora, wydzielając kilka jej etapów (Młoda Polska, międzywojnie, okres wojenny i powojenny, czasy współczesne) i słusznie podkreślając – za Venutim – rolę kontekstu historyczno-kulturowego oraz ideologicznego i jego wpływ na ostateczny kształt tłumaczenia. Z szeroko rozumianych uwarunkowań kulturowych (historycznych, ideologicznych, społecznych), które znacząco regulowały recepcję dzieł omawianego pisarza, wybiera jedynie czynniki kształtujące odbiór powieści Conrada oraz „patronat” nad edycjami jego dzieł (s. 49–70). Kontynuacją takiego sposobu oglądu jest nakreślenie w każdym rozdziale analitycznym (tj. w trzecim, czwartym i piątym) kontekstu historyczno-kulturowego, w którym powstało analizowane dzieło (reakcje brytyjskiej krytyki, opinie pisarzy wyrażane w korespondencjach, wypowiedzi samego autora związane z dziełem lub reakcją czytelników), a także opinii autora o polskich wersjach przekładu (w przypadkach tłumaczenia *Murzyna z załogi „Narcyza”*) oraz prezentacja sylwetek tłumaczy i warunków kulturowych, w których powstały przekłady, pozwalająca sytuować te fragmenty pracy w obrębie obecnie niezwykle żywo rozwijającej się socjologii przekładu. Do interesujących wniosków dochodzi autorka, analizując recepcję Conrada m.in. w dwudziestoleciu międzywojennym. Jej zdaniem, „patronat” Żeromskiego znacząco przyczynił się do wpisania dzieł Conrada w kulturę przyjmującą, gdyż stały się one istotnym wzorcem literackim i inspiracją dla polskich pisarzy (por. s. 57–63), dowodząc tym samym kulturotwórczej roli przekładu.

W trzech rozdziałach analitycznych (każdy poświęcony został innemu zagadnieniu) autorka odważnie zmierza się z najtrudniejszymi problemami translatorskimi i prezentuje je na przykładzie trzech serii translatorskich, by tym samym uwypuklić zmiany zachodzące na przestrzeni niemal wieku w kolejnych elementach serii i ich uwarunkowania historyczne, kulturowe i literackie. Cel ten został zrealizowany, gdyż układ rozdziałów podporządkowanych został kolejnym seriom i częściowo zagadnieniom tematycznym. Częściowo, gdyż rozdział czwarty – omawiający odmienne strategie translatorskie w obrębie serii tłumaczeń *Tajfunu* – na pierwszy plan wprowadza dominantę znaczeniowo-stylistyczną oraz zagadnienia wpływu interpretacji tłumacza na jakość przekład, a tym samym nie odróżnia się tematycznie od rozdziału wcześniejszego (trzeciego) poświęconego zróżnicowaniu stylistycznemu w *Murzynie z załogi „Narcyza”*. Tematyczne „proweniencje” wykazuje on również z ostatnią częścią analityczną, gdyż porusza także problematykę przekładu nawiązań intertekstualnych. Tym samym szeroko rozumiane kwestie stylistyczne oraz intertekstualność wyznaczają perspektywę oraz zakres podjętej tu translatoologicznej analizy porównawczej.

Do najciekawszych rozdziałów bez wątpienia należy zaliczyć trzeci – omawiający mowę nacechowaną na przykładzie dialektów, gwary marynar-

skiej i terminologii morskiej, oraz piąty – poświęcony nawiązaniom intra- i intertekstualnym. To zagadnienia plasujące się w przestrzeni nieprzekładalności, tym samym należące do najciekawszych (i wciąż aktualnych) zagadnień współczesnej nauki o przekładzie. Przyglądając się decyzjom dwóch tłumaczy *Murzyna z załogi „Narcyza”*, autorka (w rozdziale trzecim) śledzi „losy” dialektu *cockney*, szkockiego angielskiego, irlandzkiego angielskiego, wreszcie efemerycznej gwary żeglarskiej w polskich przekładach. Stopień transferu terminologii morskiej do kultury polskiej to kolejny problem tłumaczeniowy, który autorka wyróżniła dla omawianej tu serii tłumaczeń. Szczegółowa analiza kulturowo-językowa daje świadectwo niezwykłej erudycji lingwistycznej oraz „naukowej pedantyczności” badaczki. Podjęte tu rozważania nad transferem językowo-kulturowym uzupełniają (w czwartym rozdziale) opis dominant znaczeniowo-stylistycznych oraz związanych z nimi metafor w trzech polskich przekładach powieści *Tajfun*. W rozdziale tym powraca również problem przekładu mowy nacechowanej: w centrum zainteresowania znalazła się stylizacja na żargon *pidgin English* oraz gwara marynarska. Rozdział piąty poświęcony jest dwóm problemom translatorskim w serii przekładowej *Smugi cienia*: nawiązaniom wewnątrztekstowym (powtórzeniom semantycznym wywołującym zamierzone skojarzenia) oraz referencjom intertekstualnym – elementom niezwykle ważkim z punktu widzenia współczesnych rozważań nad przekładem. Badaczka, analizując odtworzenie poszczególnych mikrofigur, każdorazowo ustala kontekst ich użycia oraz asocjacyjność, by przeanalizować ich występowanie w przekładach. Uzyskana w ten sposób przejrzystość wywodu pozwala lepiej koncentrować uwagę czytelnika na prezentowanych mikrostrukturach gwarantujących spójność semantyczną utworu. W dalszej części badaczka analizuje stopień zachowania relacji intertekstualnych lub ich zatarcia w polskich wariantach, przyjmując podział na intertekstualność obligatoryjną i opcjonalną. Udowadniając znaczeniowótworczy ładunek nawiązań intertekstualnych, badaczka wskazuje na ogromną rolę tłumacza – jako współautora utworu – w ich rekonstrukcji.

Agnieszka Adamowicz-Pośpiech korzysta z teoretycznych modeli wielu badaczy, nie wprowadza własnych kategoryzacji czy klasyfikacji, daleka jest również od proponowania nowych rozwiązań terminologicznych. Monografia *Seria w przekładzie* niezaprzeczalnie posiada inną wartość – rekonstruuje konsekwencje przyjętych przez tłumaczy strategii przekładu dla całego procesu odbioru poszczególnych tekstów w kulturze przyjmującej na przestrzeni stu lat, z uwzględnieniem uwarunkowań kulturowych, historycznych i literackich. Analizując kolejne poziomy tekstu, odsłania różnych Conradów funkcjonujących w kulturze polskiej: Conrada intertekstualnego – utkanego z nawiązań do kultury anglosaskiej, Conrada pełnego humoru,

Conrada oddającego głos Innemu przez wprowadzanie mowy nacechowanej (dialektów, żargonów itd.). Praca ta przyczynia się również do rozszerzenia pola badawczej eksploracji zagadnień serii przekładowej, dlatego może być nieocenioną inspiracją dla młodych badaczy, a także cennym źródłem rozwiązań translatorskich dla adeptów sztuki przekładu oraz obowiązkową lekturą dla wszystkich zainteresowanych problemem „wielogłosowości” w przekładzie literackim.